KAUNO ISTORIJOS METRAŠTIS 2022/20
ISSN 1822-2617 (spausdintas) | ISSN 2335-8734 (internetinis)
https://doi.org/10.7220/2335-8734.20.7

Ričardas JARAMIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Kauno pavietas ir Pacai

Santrauka. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų Pacų giminė savo galios viršūnę pasiekė XVII amžiaus antroje pusėje. Geri santykiai su Abiejų Tautų Respublikos karaliais ir jų dvarais, vedybos, sumani politika leido Kristupui Zigmantui Pacui (1621–1684 m.) tapti viena galingiausių to meto asmenybių valstybėje. Be LDK kanclerio, svarbų vaidmenį valstybės gyvenime atliko ir kiti šeimos nariai: LDK didysis etmonas ir Vilniaus vaivada Mykolas Kazimieras Pacas (1624–1682 m.), Vilniaus vyskupas Mikalojus Steponas Pacas (1623–1684 m.), Žemaičių vyskupas Kazimieras Pacas (mirė 1695 m.). Didikų ekonominės galios augimas buvo neatsiejamas nuo seniūnijų įgijimo. Tarp daugelio tokių seniūnijų, kurias Pacų šeima turėjo XVII a. antroje pusėje ir dalyje XVIII a., buvo ir Kauno seniūnija.*

Vykstant 1564–1566 m. teismų ir administracinei reformai, buvo naujai suformuoti LDK administraciniai vienetai – vaivadijos ir pavietai. Tarp tokių naujai suformuotų administracinių vienetų buvo ir Trakų vaivadija, apimanti Gardino, Kauno, Trakų ir Upytės pavietus. Kauno pavietas buvo mažiausias tarp kitų Trakų vaivadijos pavietų ir, preliminariais skaičiavimais, užėmė apie 6045 km² plotą. Tokios pavieto ribos egzistavo iki 1791 m.

Kiekviename paviete buvo valstybiniai dvarai, kuriuos administravo valdovo paskirtas seniūnas. Pagrindinė Kauno seniūnų pareiga ir pajamų šaltinis buvo pilies teismas ir seniūnijos ūkis. Iš Pacų giminės Kauno seniūnais buvo Kristupas Zigmantas Pacas (Kauno seniūniją valdė 1666–1676 m.), Mikalojus Andriejus Pacas (1676–1710 m.), Kristupas Konstantinas Pacas (1710–1724 m.) ir Mykolas Pacas (1778/1779–1800 m.).

Reikšminiai žodžiai: *Kauno pavietas, Kauno seniūnija, Kauno seniūnai, Pacai.*

Įvadas

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) didikų Pacų giminė savo galios viršūnę pasiekė XVII a. antroje pusėje. Prie tokio giminės iškilimo nemažai prisidėjo LDK kancleris Kristupas Zigmantas Pacas. Gebėjimas suartėti su Abiejų Tautų Respublikos (ATR) karaliais Jonu Kazimieru Vaza (1648–1668 m.) ir Mykolu Kaributu Višnioveckiu

(1669–1673 m.) bei pastarųjų valdovų dvarais[1], vedybos[2], sumani politika ir ryšiai su Italijos giminėmis[3] leido K. Z. Pacui tapti vienu galingiausių to meto LDK veikėjų. Šalia LDK kanclerio svarbų vaidmenį valstybės gyvenime atliko ir kiti giminės atstovai: LDK didysis etmonas ir Vilniaus vaivada Mykolas Kazimieras Pacas (1624–1682 m.), Vilniaus vyskupas Mikalojus Steponas Pacas (1623–1684 m.), Žemaičių vyskupas Kazimieras Pacas (mirė 1695 m.). Istoriografijoje šis laikotarpis (apie 1660–1680 m.) įvardijamas kaip giminės klestėjimo laikas.[4]

Anot lenkų istorikės Urszulos Augustyniak, Jono Kazimiero Vazos valdymo laikotarpiu karaliaus aplinką dvare formavo visiškai nauji, politikoje nepatyrę, neturėję tradicijų, mažai kam žinomi žmonės.[5] Kaip nurodė istorikė, tokius naujai iškilusius didikus Juliuszas Antonis Chrošcickis pavadino „naujaisiais žmonėmis“[6]. Lenkijos Karalystėje tai buvo Opalinskiai (*Opalińscy*), Kazanovskiai (*Kazanowscy*) ir Leščinskiai (*Leszczyńscy*), tuo tarpu Lietuvoje – Chodkevičiai, Sapiegos ir Pacai.[7]

Didikų Pacų ekonominės galios augimas buvo neatsiejamas nuo to, kad jos atstovai kartais turėdavo net keliolika pelną nešančių seniūnijų. Tarp daugelio tokių seniūnijų, kurias XVII a. antroje pusėje ir dalį XVIII a. turėjo Pacų giminės atstovai, buvo ir Kauno seniūnija. Kauno seniūnais buvo garsusis Kristupas Zigmantas Pacas 1666–1676 m., Mikalojus Andriejus Pacas (*Mikołaj Andrzej Pac)* 1676–1710 m., Kristupas Konstantinas Pacas (*Krzysztof Konstanty Pac*) 1710–1724 m. ir XVIII a. pabaigoje, 1778/1779–1800 m.,[8] Mykolas Pacas (*Michał Pac*). Istoriografijoje kartais nurodoma, kad ir Kazimieras Pacas

---

1 Vaida Kamuntavičienė, „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio K. Z. Paco santykis su Lietuvos–Lenkijos valstybės valdovais ir jų dvarais“, *Lietuvos istorijos metraštis* 1998 (1999), 24–36.

2 Mindaugas Paknys, „Kristupas Zigmantas Pacas ir jo aplinkos moterys“, *Lietuvos katalikų mokslo akademijos metraštis* 18 (2001), 367–376.

3 Aušra Baniulytė, „Itališkieji Pacų ryšiai XVII a. antroje pusėje ir LDK miestų dailė“, *Dailės istorijos studijos* 2 (2006), 86–115; „Italai XVI–XVII a. LDK kasdieniniame gyvenime“, *Lietuvos etnologija* 14 (2006), 75–96; „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Didikų Pacų kilmė iš Italijos: tarp iliuzijos ir tikrovės“, *Acta Academiae Artium Vilnensis* 31 (2003), 103–110; „Lietuvos didikų Pacų ryšiai su Mediči ais XVII a. antrojoje pusėje“, *Lietuvos istorijos metraštis* 2002/2 (2004), 43–62.

4 Vaida Kamuntavičienė, „Pacai“, *Lietuvos Didikai* (Kaunas: Šviesa, 2011), 150–155.

5 Baniulytė, „Itališkieji Pacų ryšiai XVII a. antroje pusėje ir LDK miestų dailė“, 91; Urszula Augustyniak, *Wazowie i „królowie rodacy": Studium władzy królewskiej w Rzeczypospolitej XVII wieku* (Warszawa: Semper, 1999), 215.

6 Baniulytė, „Itališkieji Pacų ryšiai XVII a. antroje pusėje ir LDK miestų dailė“, 91.

7 Ibid.

8 Starosta Sądowy (Namiestnik, Dzierżawca) kowieński *Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy,* T. 2*, Województwo trockie XIV–XVIII wiek,* red. Andrzeja Rachuba (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2009), 434–436.

(*Kazimierz Pac*) 1724–1740 m. buvo Kauno seniūnu, tačiau nauji tyrimai[9] ir šaltinių[10] analizė rodo, kad jis seniūnijos neturėjo.

Taigi šiame straipsnyje analizuojama didikų Pacų atstovų veikla Kauno seniūnijoje. Juk ir vienas didingiausių bei įstabiausių sakralinės architektūros kūrinių – Kauno Pažaislio vienuolynas ir Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčia Kaune gimė rūpinantis Pacų giminės atstovams.

Istoriografijos apžvalga. Pacų giminės istorija nėra nuodugniai ištyrinėta. Nemažai temų, susijusių su šių didikų istorija, dar turi sulaukti tyrimų. Apie žymiausius giminės atstovus būta straipsnių, jų veiklos apžvalgų bei vertinimų, o kiti giminės atstovai, kartu ir tie, kurie buvo Kauno seniūnais (išskyrus K. Z. Pacą), istoriografijoje sutinkami kur kas rečiau. Didesnio dėmesio sulaukė Pacų mecenatystės ir fundacijų klausimai[11]. Turime solidžių tyrimų, skirtų Pažaislio vienuolyno ir Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčios[12], Vilniaus Šventųjų apaštalų Petro ir Povilo bažnyčios[13], Pacų rūmų Vilniuje[14] istorijai, architektūrai ir dailei.

Net ir šiandien atliekant tyrimus apie didikus Pacus svarbi išlieka XIX a. antrosios pusės lenkų istoriko, heraldikos specialisto Józefo Wolffo knyga „Pacowie“[15]. Istorikas aprašo daugelį giminės atstovų ir net tuos, kurie yra sulaukę

---

9 Ibid, 435.

10 5. Instrukcja dla posłów na sejm pacyfikacyjny, 14 V 1736, *Akta Sejmiku Kowieńskiego z lat 1733–1795*, wydała Monika Jusupović (Warszawa: Instytut Historii PAN Wydawnictwo Neriton, 2019), 48.

11 Anna Sylwia Czyż, *Fundacje artystyczne rodziny Paców: Stefana, Krzysztofa Zygmunta i Mikołaja Stefana: „lilium bonae spei ab antiquitate consecratum“* (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2016).

12 Mindaugas Paknys, *Pažaislio eremas. Kamaldulių vienuolyno istorija* (Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2020); *Pažaislio kamaldulių vienuolyno XVIII–XIX a. vizitacijų aktai = Acta visitationum eremi camaldulensium in monte pacis (Pažaislis) saec. XVIII et XIX,* parengė Mindaugas Paknys (Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2019); *Pažaislio vienuolyno 350 metų istorija: mokslinių straipsnių rinktinė*, sudarė Mindaugas Paknys (Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014); *Pažaislio legendos ir tikrovė: vienuolyno XVIII–XIX a. aprašymai*, parengė ir vertė Mindaugas Paknys (Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014); *Pažaislio vienuolyno statybos ir dekoravimo istorija: mokslinė monografija* (Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2013); *Pažaislis: menas ir istorija,* sudarytojas ir teksto autorius Mindaugas Paknys, sudarytojas ir dailininkas Eugenijus Karpavičius, fotografas Kęstutis Stoškus (Vilnius: E. Karpavičiaus leidykla, 2006).

13 Mindaugas Paknys, *Šv. Petro ir Povilo bažnyčia bei Laterano kanauninkų vienuolynas Antakalnyje [vadovas]* (Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2007).

14 *Lenkijos Respublikos ambasada Vilniuje Pacų rūmai: istorinė apžvalga* (Vilnius: Artprint, 2012).

15 Józef Wolff, *Pacowie. Materyjały historyczno–genealogiczne* (Petersburg: Druk. F. Suszczyńskiego, 1885).

gerokai mažiau kitų tyrėjų dėmesio. Rengiant straipsnį naudingi buvo istorikų Vaidos Kamuntavičienės[16], Aušros Baniulytės[17], Mindaugo Paknio[18] tyrimai.

Kauno pavieto teritorijos ribų apimtys ir pasikeitimai analizuoti istorikų Jerzy Ochmańskio[19], Simono Strelcovo[20], Dariaus Vilimo[21] ir Tomo Čelkio[22] tyrimuose. Kauno seniūnijos kaip teritorinio vieneto klausimus ir įvairius seniūno pareigybės veiklos niuansus nagrinėjo istorikai Zigmantas Kiaupa[23] ir Konstantinas Avižonis[24].

Šaltinių apžvalga. Svarbios informacijos apie Kauno seniūnus suteikė istoriko Andrzejaus Rachubos ir kitų istorikų sudarytas Trakų vaivadijos renkamų ir skiriamų pareigūnų sąrašas [25]. Jame galime rasti parengtą Kauno seniūnų sąrašą, kuris labai pasitarnavo atliekant šį tyrimą. Nagrinėjant vieno iš giminės atstovų Kauno seniūno Mykolo Paco veiklą, naudinga buvo Monikos Jusupović parengta šaltinių publikacija, skirta Kauno pavieto seimelio veiklai 1733–1795 m.[26]

---

16 Vaida Kamuntavičienė, „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio K. Z. Paco santykis su Lietuvos–Lenkijos valstybės valdovais ir jų dvarais“, *Lietuvos istorijos metraštis* 1998 (1999), 24–36; „Lietuvos samprata Kristupo Zigmanto Paco laiškuose 1646–1660 metai“, *Darbai ir Dienos* 44 (2005), 167–174; „Pacai“, *Lietuvos Didikai* (Kaunas: Šviesa, 2011), 145–159.

17 Aušra Baniulytė, „Italai XVI–XVII a. LDK kasdieniniame gyvenime“, *Lietuvos etnologija* 14 (2006), 75–96; „Itališkieji Pacų ryšiai XVII a. antroje pusėje ir LDK miestų dailė“, *Dailės istorijos studijos* 2 (2006), 86–115; „Lietuvos didikų Pacų ryšiai su Medičiais XVII a. antrojoje pusėje“, *Lietuvos istorijos metraštis* 2002/2 (2004), 43–62; „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Didikų Pacų kilmė iš Italijos: tarp iliuzijos ir tikrovės“, *Acta Academiae Artium Vilnensis* 31 (2003), 103–110.

18 Mindaugas Paknys, „Kristupas Zigmantas Pacas ir jo aplinkos moterys“, *Lietuvos katalikų mokslo akademijos metraštis* 18 (2001), 367–376.

19 Jerzy Ochmański, *Historia Litwy* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1982).

20 Simonas Strelcovas, „Kauno pavieto ribų kaita XVI a. vidurys – XVIII a. pabaiga“, *Kauno istorijos metraštis* 3 (2002), 275–283.

21 Darius Vilimas, „Kauno žemės teismas paskutiniais Stepono Batoro valdymo metais (tematinio tyrimo metmenys)“, *Lituanistica* 57 (2011), 227–242; „Iš Kauno pavieto žemės teismo kasdienybės. Pavieto vazniai XVI a. pabaigoje“, *Istorijos šaltinių tyrimai* (Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2018), 227–249.

22 Tomas Čelkis, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorija: sienų samprata ir delimitaciniai procesai XIV–XVI amžiuje* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014).

23 Zigmantas Kiaupa, *Kauno istorija. Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų,* I tomas (Vilnius: Versus aureus, 2010).

24 Konstantinas Avižonis, *Bajorai valstybiniame Lietuvos gyvenime Vazų laikais* (Roma: Lietuvos katalikų mokslo akademija, 1975).

25 *Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy,* T. 2*, Województwo trockie XIV–XVIII wiek*, pod redakcją Andrzeja Rachuby, opracowali Henryk Lulewicz, Andrzej Rachuba, Przemysław P. Romaniuk, Andrzej Haratym, przy współpracy Andreja Macuka i Jaugiena Aniszczenki (Warszawa, Wydawnictwo, 2009).

26 *Akta Sejmiku Kowieńskiego z lat 1733–1795*, wydała Monika Jusupović (Warszawa: Instytut Historii PAN Wydawnictwo Neriton, 2019).

Kauno pavietas

Kas buvo Kauno pavietas ir kaip jį galima apibrėžti? XVI a. 7 dešimtmetyje LDK buvo įgyvendinamos reformos. Svarbi valstybės gyvenime buvo 1564–1566 m. teismų ir administracinė reforma. Būtent pastarosios pertvarkos metu buvo naujai suformuoti administraciniai LDK vienetai – vaivadijos ir pavietai. Karinė, teismų ir administracinė reformos buvo tarpusavyje susijusios. Administracinio valstybės suskirstymo pokyčiai lietė teismų kompetencijos ir kariuomenės struktūros klausimus.[27]

Tarp tokių naujai suformuotų administracinių vienetų buvo ir Trakų vaivadija, į kurios sudėtį įėjo Gardino, Kauno, Trakų ir Upytės pavietai. Kauno pavietas buvo mažiausias tarp kitų pavietų Trakų vaivadijoje ir, preliminariais skaičiavimais, užėmė apie 6045 km^2 plotą.[28] Istoriografijoje randame pateiktą tokią Kauno pavieto apibrėžtį: „Pavietas siaura juosta driekėsi tarp Žemaitijos vakaruose ir Trakų pavieto rytuose, šiaurėje ribojosi su Upytės pavietu, o pietvakariuose siekė sieną su Prūsijos kunigaikštyste, netoli Virbalio ir Vištyčio.“[29] Kauno pavieto plotis didėjo nuo 10 km jo šiaurėje iki beveik 130 km pietvakariuose, o šio administracinio vieneto ilgis nuo šiaurinio iki pietinio pavieto pakraščio siekė maždaug 140 km.[30]

Aiškiausią vaizdą lokalizuojant pavietą suteikia Kauno pavieto ribų apibūdinimas Lietuvos Metrikoje, Viešųjų reikalų knygoje. Pagal jos duomenis tiksliau apibrėžti Kauno pavieto ribas bandė istorikas Simonas Strelcovas. Lietuvos Metrikoje rašoma: „Kauno pilis; <...> Kaunui turi būti priskirtos šios vėliavos: Darsūniškio, Birštono, Punios, Stakliškių. <...> Šio pavieto sienos: iš vienos pusės Nevėžio upe iki Upytės (pavieto); iš kitos pusės palei Ukmergės (pavieto) sieną įskaitant Kulvą ir Žeimius; iš trečios pusės įskaitant Vaiguvą ir kairiau Ogintų, palei Žiežmarių sieną; iš ketvirtos pusės aukštyn Nemunu įskaitant Balbieriškį, Jo karališkosios malonybės giriomis iki Žemaitijos sienos.“[31] Tokios pavieto ribos egzistavo iki 1791 m.

---

[27] Darius Vilimas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemės teismo sistemos formavimasis (1564–1588)* (Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2006), 62.

[28] Vilimas, „Kauno žemės teismas paskutiniais Stepono Batoro valdymo metais (tematinio tyrimo metmenys)“, 228; „Iš Kauno pavieto žemės teismo kasdienybės. Pavieto vazniai XVI a. pabaigoje“, 230; Ochmański, *Historia Litwy*, 131.

[29] Vilimas, „Kauno žemės teismas paskutiniais Stepono Batoro valdymo metais (tematinio tyrimo metmenys)“, 228.

[30] Vilimas, „Iš Kauno pavieto žemės teismo kasdienybės. Pavieto vazniai XVI a. pabaigoje“, 230.

[31] Cit. iš Simonas Strelcovas, „Kauno pavieto ribų kaita: XVI a. vidurys – XVIII a. pabaiga“, 277; nuoroda į šaltinį – Литовская Метрика, Отделы первый-второй, Ч. 3: Книги публичных дел. Т. 1. Русская историческая библиотека (РИБ). Т. 30 (Юрьев: Императорскою Археографическою Коммиссиею, 1914), 885.

Kauno seniūnija ir seniūnas

Kauno paviete, kaip ir kiekviename kitame, buvo valstybinių dvarų, kuriuos administruodavo valdovo paskirtas seniūnas (laikytojas). Seniūnas taip pat buvo pilies teismo, kuriame nagrinėtos baudžiamosios bylos, teisėjas. Žinoma, padėtis keisdavosi, kai seniūno pareigos atitekdavo didikui, jau ir taip turinčiam daugybę kitų pareigų.

Kaip seniūnija buvo gaunama? Didikui kopiant karjeros laiptais, stengiantis patenkinti asmeninius ir šeimos ar giminės interesus, buvo svarbu turėti elekcijoje palaikomą kandidatą, kuris vėliau išrinktas karaliumi, atsidėkodamas favoritizuotų jį rėmusį didiką, skirdamas aukštas pareigybes arba dalindamas turtingas seniūnijas.[32] Žiūrint iš materialinės pusės, Kauno seniūnui atitekdavo trečdalis seniūnijoje surinktų pajamų, o kitos ėjo į iždą. Taigi, nenuostabu, kad šios pareigos dažnai buvo suteikiamos kaip valdovo atlygis ar paskatinimas.[33]

Nors seniūnija buvo skiriama iki gyvos galvos, neretu atveju jos valdytojas išsirūpindavo teisę perleisti ją savo šeimos nariui ar globotiniui. Taip bent dar vienai šeimos kartai buvo išsaugoma turima ir pelną nešanti seniūnija. Tokiu būdu seniūnijas gaudavo ir kai kurie Pacų giminės atstovai. LDK iždininkas Steponas Pacas savo vyresniajam sūnui Stanislovui perleido Prienų seniūniją, o jaunesniajam sūnui, tuo metu dvylikamečiui Kristupui Zigmantui – Vilkaviškio seniūniją.[34] Toks seniūnijų perleidimas mažamečiams didikų vaikams tuo laiku buvo įprastas įvairiose giminėse – tiek Pacų, tiek Sapiegų, tiek kitose.[35]

XVI a. vidurio reformų metu atsirado bajoriškieji teismai – žemės, sprendžiantys civilines bylas ir pakamario, kuriuose spręsti žemės ribų ginčai. Tuo tarpu seniūno kompetencijoje liko baudžiamosios teisės bylas nagrinėjantis pilies teismas. Kaip jau minėta, vykdant administracinę reformą teritoriškai padidintas ir pats Kauno pavietas. Tai keitė paties seniūno veiklos dispozicijas seniūnijoje. Reformų metu ir dar iki jų vis labiau ryškėjo Kauno seniūnijos ir Kauno pavieto atskirtis[36].

Kauno seniūnų pagrindinė pareiga ir pajamų šaltinis buvo pilies teismas ir seniūnijos ūkis.[37] Dažnai teisdavo ne patys pilies teismo seniūnai, kurie neretai būdavo užimti kitais valstybės ar savo reikalais ir ne visada turėdavo laiko teismams.[38] Todėl jie buvo įpareigoti patys savo nuožiūra paskirti pilies teismo pareigūnus: savo vietininką arba paseniūnį, pilies teisėją ir raštininką. Tokia tvarka

[32] Avižonis, *Bajorai valstybiniame Lietuvos gyvenime Vazų laikais*, 51.
[33] Kiaupa, *Kauno istorija. Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų*, 110.
[34] Avižonis, *Bajorai valstybiniame Lietuvos gyvenime Vazų laikais*, 237; Raimonda Ragauskienė, *Karališkojo Birštono praeitis. Istorinė raida iki XIX a.* (Vilnius: UAB Petro ofsetas, 2004), 107.
[35] Avižonis, *Bajorai valstybiniame Lietuvos gyvenime Vazų laikais*, 237.
[36] Kiaupa, *Kauno istorija. Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų*, 163.
[37] Ibid, 165.
[38] Avižonis, *Bajorai valstybiniame Lietuvos gyvenime Vazų laikais*, 246.

buvo numatyta pagal Trečiojo Lietuvos Statuto IV skyriaus 37 straipsnį.[39] Beje, galima paminėti ir tai, kad, anot Z. Kiaupos, valdovo skiriamas seniūnas užimdavo išskirtinę vietą bajorų hierarchijoje, nors dažnai net neturėjo valdų paviete.[40]

Vaizdžiai tariant, Kauno seniūnijos gyvenimas buvo pakankamai gyvas. Seniūnija buvo pageidaujama valda ir dėl jos retkarčiais vykdavo pretendentų ginčai.[41] Tarp kaimynystėje buvusių miesto ir seniūnijos taip pat kartais kildavo teritorinių nesutarimų. Livonijos karo laikotarpiu seniūnija su pilimi, Rumšiškėmis ir kitomis valdomis buvo virtusi valdovų užstatoma valda, o kartais už pinigus padalinama keliems asmenims.[42] Pati seniūnija kartais atitekdavo ypač garsiems LDK didikams: LDK kancleriui ir Vilniaus vaivadai Mikalojui Radvilai Juodajam, LDK žemės maršalui ir Žemaičių seniūnui Jonui Chodkevičiui, LDK kancleriui Albertui Stanislovui Radvilai ar LDK kancleriui Kristupui Zigmantui Pacui.

Didikai Pacai Kauno seniūnai

Kauno seniūnais skirtingu laiku buvo keturi Pacų giminės atstovai. Po Kauno seniūno Jono Stanislovo Geištoro (*Jan Stanisław Gieysztor Dopkowicz*) mirties, 1666 m. rugpjūčio mėnesį, **Kristupas Zigmantas Pacas (1666–1676 m.)**[43] gavo privilegiją valdyti Kauno seniūniją.[44] Negalėtume sakyti, kad tokiam didikui kaip K. Z. Pacas Kauno seniūno pareigos buvo kažkuo išskirtinės. Tuo metu jis buvo daugybės seniūnijų valdytojas. Karaliaus Jono Sobieskio elekciją K. Z. Pacas pasirašė kaip Lietuvos kancleris, Pinsko, Šeduvos, Vilkijos, Vilkaviškio, Kozineco, Ostryniaus, Tryškių seniūnas, Gardino ir Alytaus ekonomijų administratorius bei Nemaniūnų girininkas.[45] Be šių seniūnijų, K. Z. Pacas tuo metu dar buvo Volpos, Anykščių, Vištyčio, Kauno, Kleščelės, Kirsnos, Širvintų, Maišiagalos, Upytės ir Gražiškės seniūnas – taigi daugiau nei dvidešimties valstybinių dvarų kompleksų valdytojas.[46]

[39] Ivanas Lappo, *1588 metų Lietuvos Statutas*, t. II, tekstas (Kaunas: Švietimo ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys, 1938), 210–212.

[40] Kiaupa, *Kauno istorija. Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų*, 161.

[41] Ibid, 156.

[42] Ibid, 163.

[43] Nurodomi metai, kada asmuo buvo Kauno seniūnu.

[44] 44 Starosta Sądowy (Namiestnik, Dzierżawca) kowieński, Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego, t. 2, Województwo trockie XIV–XVIII wiek, 434; Wolff, *Pacowie. Materyjały historyczno–genealogiczne*, 161.

[45] Avižonis, *Bajorai valstybiniame Lietuvos gyvenime Vazų laikais*, 240; Wolff, *Pacowie. Materyjały historyczno–genealogiczne*, 150–171.

[46] Avižonis, *Bajorai valstybiniame Lietuvos gyvenime Vazų laikais*, 240; Wolff, *Pacowie. Materyjały historyczno–genealogiczne*, 150–171.

Prie jo iškilimo ir tapimo viena svarbiausių to laikotarpio LDK politinių figūrų prisidėjo tėvas LDK iždininkas Steponas Pacas. Jau nuo jaunystės buvo rūpinamasi K. Z. Paco išsilavinimu. Jaunasis didikas mokėsi Krokuvos, Paduvos, Leideno universitetuose.[47] Steponas Pacas rūpinosi ir finansiniu sūnaus padėties užtikrinimu. K. Z. Pacui būnant vos 12 metų, jis perleido Vilkaviškio seniūniją.[48]

Pradžioje jau šiek tiek užsiminėme apie paties K. Z. Paco metodus, kuriuos pasitelkdamas jis stiprino savo politinę galią. Vienas iš tokių metodų buvo suartėjimas su valdovu Jonu Kazimieru Vaza. 1648 m. kaip būsimajam karaliui ištikimas didikas, K. Z. Pacas su kitais Kauno pavieto bajorais Varšuvos elekciniame seime pasirašė Jono Kazimiero Vazos elekciją.[49] Kitu lojalumo valdovui įrodymu tapo K. Z. Paco pagalba malšinant kazokų sukilimą, kuriame jis pasirodė kaip talentingas ir karaliui ištikimas politikas.[50] Galiausiai, kaip jau teigta, K. Z. Paco suartėjimas su valdovo dvaru buvo sąlygotas jo vedybų su karalienės Liudvikos Marijos rūmų dama ir globotine prancūze Klara Izabella Eugenia de Mailly Lascaris (1631–1685 m.).[51]

Kartais nėra lengva užčiuopti konkretaus seniūno palikimo, kuris dar ir šiandien mums bylotų apie jo veiklą turėtoje seniūnijoje. Visgi K. Z. Paco atveju yra kitaip. Kauno paviete K. Z. Pacas paliko savo veiklos ženklų, kurie tarsi įkūnija XVII a. antrosios pusės Pacų giminės galią ir Katalikų bažnyčios rėmėjų vaidmenį. Jis puoselėjo ir puošė rūmus Jiezne. Taip pat K. Z. Pacas didelį dėmesį ir finansus skyrė Pažaislio bažnyčios ir kamaldulių vienuolyno statyboms[52], rėmė Virbalio dominikonų vienuolyną.[53] Būdamas baroko epochos žmogumi, K. Z. Pacas negailėjo lėšų bažnyčių statybai, puošybai, išlaikymui savo administruojamose valdose.[54] Taigi, galime numanyti, kad iš seniūnijų gaunama materialinė nauda ne tik nusėsdavo didiko ižde, bet naudojantis tuo pelnu buvo funduojami didingi barokiniai statiniai bei užsiimama meno mecenatyste.

---

47 Kamuntavičienė, „Pacai“, 150.

48 Avižonis, *Bajorai valstybiniame Lietuvos gyvenime Vazų laikais*, 237; Raimonda Ragauskienė, *Karališkojo Birštono praeitis. Istorinė raida iki XIX a.*, 107.

49 Kamuntavičienė, „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio K. Z. Paco santykis su Lietuvos–Lenkijos valstybės valdovais ir jų dvarais“, 26.

50 Ibid.

51 Ibid, 27; Paknys, „Kristupas Zigmantas Pacas ir jo aplinkos moterys“, 369–370.

52 LDK kanclerio Kristupo Zigmanto Paco 1665 m. vasario 16 d. surašytas testamentas ir 1678 m. lapkričio 20 d. testamento papildymas, Biblioteka Ordynacji Zamojskiej w Warszawie, Rps BOZ 1302, 37–65. https://polona.pl/item/testament-krzysztofa-paca-kanclerza-w-ksiestwa-litewskiego-spisany-10-lutego-1665-roku,NTY2MzU3MTc/2/#info:metadata;Kristupo Zigmanto Paco 1655 ir 1678 m. sudarytų testamentų nuorašai, 1678 11 20, VUB RS, f. 68, b. 4; LDK etmono, Vilniaus vaivados Mykolo Kazimiero Paco 1675 m. testamento nuorašas, LMAVB RS, f. 273, b. 2426.

53 Kamuntavičienė, „Pacai“, 151.

54 Ibid, 151–152.

Kiti Pacų giminės atstovai, buvę Kauno seniūnais, neturėjo tokios išskirtinės galios valstybėje, kokią buvo sutelkęs K. Z. Pacas. Kancleris, pats būdamas bevaikis, pasiėmė auklėti LDK dvaro vėliavininko Konstantino Paco sūnų **Mikalojų Andriejų Pacą (1676–1710 m.)**. K. Z. Pacas siuntė savo globotinį mokytis į užsienį bei perleido jam Kauno seniūniją ir Jiezno miestelį.[55] Oficialiai Kauno seniūnu Mikalojus Andriejus Pacas tapo 1676 m. vasario 15 d.[56]

Numanu, kad K. Z. Pacas stengėsi padėti Mikalojui Andriejui Pacui daryti panašią karjerą, kokią buvo padaręs pats. Vienu iš sėkmingos karjeros veiksnių turėjo tapti santuoka, kurios metu užmegzti ryšiai prisidėtų prie Pacų giminės klestėjimo ir įtakos stiprėjimo. 1675 m. kovo mėnesį K. Z. Pacas rašė laišką savo globotiniui, tuo metu viešinčiam užsienyje, ir ragino jį grįžti į ATR, kol joje dar yra grafaitė Felicita Maximiliana Trautmansdorf.[57] Anot M. Paknio, apie šią moterį žinoma labai mažai, tačiau pats kancleris ją vadino „*vyriausiąja rūmų dama*“.[58] Tikriausiai Felicita Maximiliana Trautmansdorf atvyko į ATR kartu su Mykolo Kaributo ir jo žmonos Eleonoros Habsburgaitės dvaru 1670 m.[59] Taigi ši santuoka turėjo padėti išlaikyti Pacų ryšius su valdovo dvaru.

Santuoka įvyko greitai – 1675 m. balandžio 15 d.[60] Vis dėlto ji buvo labai trumpa. 1676 m. vasario 7 d. Felicita Maximiliana Trautmansdorf mirė gimdydama, palikdama dukterį Eleonorą.[61] Taip nutrūko tuometinio Kauno seniūno Mikalojaus Andriejaus Paco ryšiai su valdovu ir jis politinės karjeros nepadarė.[62] Kaip teigė M. Paknys, po nesėkmingo bandymo iškilti Mikalojus Andriejus Pacas neteko ir K. Z. Paco palankumo. Vėliau pastarojo globotiniu ir didžiausios dalies turto paveldėtoju tapo Kazimieras Mykolas Pacas.[63]

1677 m. birželio 2 d. Mikalojus Andriejus Pacas vedė antrą kartą – susituokė su Marianna (Emerancjanna Magdalena) Stadnicka.[64] Po K. Z. Paco mirties 1684 m. jis perėmė rūpinimąsi Pažaislio vienuolynu. Galia ir įtaka valstybėje pastarasis Kauno seniūnas neprilygo savo giminaičiui LDK kancleriui K. Z. Pacui, bet taip pat turėjo valdų. 1703 m. Mikalojus Andriejus Pacas siekė perleisti savo

[55] Wolff, *Pacowie. Materyjały historyczno-genealogiczne*, 239; LDK kanclerio Kristupo Zigmanto Paco 1665 m. vasario 16 d. surašytas testamentas ir 1678 m. lapkričio 20 d. testamento papildymas, Biblioteka Ordynacji Zamojskiej w Warszawie, Rps BOZ 1302, https://polona.pl/item/testament-krzysztofa-paca-kanclerza-w-ksiestwa-litewskiego-spisany-10-lutego-1665-roku,NTY2MzU3MTc/2/#info:metadata.

[56] Starosta Sądowy (Namiestnik, Dzierżawca) kowieński, Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego, t. 2, Województwo trockie XIV–XVIII wiek, 434.

[57] Wolff, *Pacowie. Materyjały historyczno-genealogiczne*, 240.

[58] Paknys, „Kristupas Zigmantas Pacas ir jo aplinkos moterys“, 371.

[59] Ibid.

[60] Wolff, *Pacowie. Materyjały historyczno-genealogiczne*, 240.

[61] Paknys, „Kristupas Zigmantas Pacas ir jo aplinkos moterys“, 371.

[62] Ibid, 372.

[63] Ibid.

[64] Starosta Sądowy (Namiestnik, Dzierżawca) kowieński, Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego, t. 2, Województwo trockie XIV–XVIII wiek, 434–435.

sūnui Kristupui Kazimierui Kauno seniūniją su Šlienava, Petrašiūnais, Rokais ir Kampiškių kaimu bei Vilniaus seniūnija su keliolika miestelių ir kaimų.[65] Taip pat Mikalojus Andriejus Pacas buvo Varkos (*Warka*, *Warecki*)[66] ir Vilkijos seniūnas.[67] Kauno seniūnu Mikalojus Andriejus Pacas buvo iki 1710 m.[68]

Apie 1710 m. Kauno seniūno pareigybę užėmė Mikalojaus Andriejaus Paco ir Mariannos Stadnickos sūnus **Kristupas Konstantinas Pacas (1710–1724 m.)**[69]. Iki 1710 m. turime tik fragmentiškus duomenis apie jo veiklą. Žinoma, kad jau 1703 m. jo tėvas, Kauno seniūnas Mikalojus Andriejus Pacas stengėsi išrūpinti jam teisių perleidimą į Kauno ir Vilniaus seniūnijas. Kauno seniūnu Kristupas Konstantinas Pacas tapo 1710 m. balandį, kada jo tėvas pakartotinai gavo leidimą sūnui perleisti Kauno seniūno pareigybę.[70] Kristupas Konstantinas paveldėjo ir Jiezno miestelį bei tų pačių metų balandį gavo privilegiją jame rengti turgus ir imti muitą.[71] Be Kauno seniūnijos, jis dar laikė Vilniaus seniūniją, bet 1720 m. kovą ją perleido Lietuvos dvaro vėliavininkui Petrui Pacui, už tai mainais gaudamas Pinsko seniūniją.[72]

Kristupo Konstantino Paco veikla siekė ir politiką. 1710 m. kaip Kauno atstovas jis dalyvavo Visuotinės Tarybos (*Walna Rada*) darbe Varšuvoje, pasirašė palaikymą Sandomiero konfederacijai. 1718 m. dalyvavo Gardino seime.[73] Kazimierui Mykolui Pacui atsisakius savo pareigybės Kristupas Konstantinas Pacas tapo didžiuoju LDK raštininku. Taip pat 1717 m. dėdei Mykolui Kazimierui Pacui atsisakius turėjo tapti Polocko kaštelionu, tačiau šias pareigas galutinai užėmė tik 1724 m. spalio 24 d. po dėdės mirties.[74] 1725 m. vasarą Kristupas Konstantinas mirė.[75]

Nuo maždaug 1724 m. Kauno seniūnu turėjo tapti **Kazimieras Pacas** – buvusio Kauno seniūno Kristupo Konstantino Paco ir Teresės Sapiegaitės sūnus. Jau 1716 m. Kazimiero Paco tėvas Kristupas Konstantinas išrūpino sūnui privilegiją, leidžiančią užimti Vilniaus seniūno pareigas, o 1720 m. – privilegiją,

---

65 Wolff, *Pacowie. Materyjały historyczno-genealogiczne*, 245.

66 Varka (*Warka*) – miestas Lenkijoje, Grujeco paviete – „Warka", *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, T. XII, wydany Pod Redakcyą Bronisława Chlebowskiego, według Filipa Sulimierskiego (Warszawa: Druk „Wieku" Nowy Świat, 1892), 954–957.

67 Wolff, *Pacowie. Materyjały historyczno-genealogiczne*, 242.

68 Starosta Sądowy (Namiestnik, Dzierżawca) kowieński, Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego, t. 2, Województwo trockie XIV–XVIII wiek, 435.

69 Ibid; Andrzej Link-Lenczowki, „Krzysztof Konstanty Pac h. Gozdowa", *Polski Słownik Biograficzny*, https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/krzysztof-konstanty-h-gozdawa-pac [žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 11 d.]; Wolff, *Pacowie. Materyjały historyczno-genealogiczne*, 265.

70 Wolff, *Pacowie. Materyjały historyczno-genealogiczne*, 265.

71 Link-Lenczowki, „Krzysztof Konstanty Pac h. Gozdowa".

72 Ibid.

73 Ibid.

74 Ibid; Wolff, *Pacowie. Materyjały historyczno-genealogiczne*, 268.

75 Ibid.

suteikiančią teisę perduoti Kauno seniūniją savo sūnui. 1724 m. gruodį šiam teisių į Kauno seniūniją perleidimui buvo gautas leidimas.[76] 1725 m. vasarą, mirus tėvui Kristupui Konstantinui, sūnus Kazimieras, kaip ir jo brolis Antanas Mykolas (vėliau tapęs žymiu politiku, LDK didžiuoju raštininku) bei seserys, dar buvo nepilnamečiai. Kazimiero Paco globėju tapo motinos brolis Trakų kaštelionas Antanas Sapiega.[77]

Visgi Kazimieras Pacas Kauno seniūnu netapo. Istoriko A. Rachubos ir jo kolegų parengtame pavieto pareigūnų sąraše nurodoma, kad nors Kazimieras Pacas savo tėvo buvo rengiamas tapti Kauno seniūnu, tų pareigų neužėmė. Tad nuo 1725 m. Kauno seniūnu buvo LDK patauriniinkis Aleksandras Pociejus (*Aleksander Pociej*). Tą patvirtina ir Kauno seimelio posėdžių duomenys. 1736 m. gegužės 14 d. rengiant instrukciją į pacifikacinį seimą vykstančiam pasiuntiniui dalyvavo Kauno seniūnas Aleksandras Pociejus.[78] Taip pat žinoma, kad tų pačių metų rugsėjį jis prašė LDK lauko etmono Mykolo Radvilos, kad būtų palengvinti karo mokesčiai Kaunui, kaip priežastį nurodydamas neturtingą miesto būklę.[79] Aleksandras Pociejus Kauno seniūnu buvo iki 1742 m., kada perėmė Trakų vaivados pareigybę.[80] Tuo tarpu Kazimieras Pacas mirė jaunas ir nevedęs apie 1740 m.[81]

Po Kristupo Konstantino Paco mirties daugiau nei penkiasdešimt metų seniūnais buvo kitų giminių atstovai. Tiesa, būta siekių susigrąžinti Kauno seniūno pareigybę į Pacų giminės rankas. XVIII a. viduryje LDK raštininkas Antanas Mykolas Pacas bandė siekti Kauno ir Mstislavlio seniūno pareigų, tačiau tokie bandymai nebuvo sėkmingi.[82] Galiausiai paskutiniais XVIII a. dešimtmečiais Kauno seniūnu tapo jau minėto LDK raštininko Antano Mykolo Paco ir Teresės Barboros Radvilaitės sūnus **Mykolas Pacas (1778/1779–1800)**, gimęs 1754 m. rugsėjo 30 d. Jiezne. Mykolas Pacas, auklėtas giminaičio Mykolo Jono Paco dvare, padarė žymią karinę karjerą. 1774 m. tapo LDK kariuomenės kapitonu, o 1783 m. buvo paaukštintas į generolus majorus. 1774–1775 m. keliavo po Europą, daugiausia laiko

[76] Wolff, *Pacowie. Materyjały historyczno-genealogiczne*, 288; Starosta Sądowy (Namiestnik, Dzierżawca) kowieński, Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego, t. 2, Województwo trockie XIV–XVIII wiek, 435.

[77] Wolff, *Pacowie. Materyjały historyczno-genealogiczne*, 288.

[78] 5. Instrukcja dla posłów na sejm pacyfikacyjny, 14 V 1736, *Akta Sejmiku Kowieńskiego z lat 1733–1795*, 48.

[79] Zofia Zielińska, „Aleksander Pociej h. Waga“, *Polski Słownik Biograficzny*, https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/aleksander-pociej-h-waga [žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 31 d.].

[80] Starosta Sądowy (Namiestnik, Dzierżawca) kowieński, Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego, t. 2, Województwo trockie XIV–XVIII wiek, 435.

[81] Wolff, *Pacowie. Materyjały historyczno-genealogiczne*, 288.

[82] Zofia Zielińska, „Antoni Michał Pac h. Gozdawa“, *Polski Słownik Biograficzny*, https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/antoni-michal-pac-h-gozdawa#disqus [žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 10 d.].

praleisdamas Amsterdame.[83] 1775 m. Utrechte vedė Liudviką Tyzenhauzaitę.[84] Vėliau grįžo į LDK, buvo renkamas pasiuntiniu į ATR seimus. Vieno iš tokių seimų metu – 1776 m. Varšuvoje LDK rūmų iždininkas Antanas Tyzenhauzas (Mykolo Paco žmona Liudvika Tyzenhauzaitė buvo Antano Tyzenhauzo dukterėčia) susitarė su Vitebsko kaštelionu ir tuometiniu Kauno seniūnu Józefu Prozoru dėl Kauno seniūnijos perleidimo Mykolui Pacui, o po kelerių metų šį perleidimą patvirtino ATR karalius Stanislovas Augustas Poniatovskis.[85] 1778 m. Józefas Prozoras seniūniją pardavė Pacams. Grįžęs iš Strasbūro, pačioje dešimtmečio pabaigoje Mykolas Pacas gavo Kauno seniūno pareigybę ir seniūnu buvo iki savo ankstyvos mirties.[86]

Mykolas Pacas buvo aktyvus Kauno seimelių dalyvis. Seimelio veikloje Mykolas Pacas pradėjo dalyvauti 1779 m. vasario mėnesį, kada pasirašė kredensą dėl Vyriausiojo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Tribunolo deputatų.[87] Šaltiniai byloja apie šio Kauno seniūno dalyvavimą sprendžiant įvairius Kauno seimelio reikalus. Jo pasirašymus randame po instrukcijomis pasiuntiniams, vykstantiems pas svarbius valstybės asmenis[88], į seimus[89], po kredensais dėl LDK Vyriausiojo Tribunolo deputatų[90], kredensais dėl įvairių pareigūnų (Kauno maršalo[91], Kauno vėliavininko[92], Kauno žemės teismo teisėjo[93],

[83] Wacław Szczygielski, „Michał Pac", *Polski Słownik Biograficzny*, https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/michal-h-gozdawa-pac [žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 10 d.].

[84] Wolff, *Pacowie. Materyjały historyczno-genealogiczne*, 301–302.

[85] Ibid, 302.

[86] Ibid, 301–305; Starosta Sądowy (Namiestnik, Dzierżawca) kowieński, Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego, t. 2, Województwo trockie XIV–XVIII wiek, 435–436; Wacław Szczygielski, „Michał Pac", *Polski Słownik Biograficzny*, https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/michal-h-gozdawa-pac [žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 10 d.].

[87] 126. Kredens dla deputatów na Trybunał Główny W. Ks. L., 10 II 1779, *Akta Sejmiku Kowieńskiego z lat 1733–1795*, 279–281.

[88] 163. Instrukcja dla delegatów do prymasa 9 II 1785, *Akta Sejmiku Kowieńskiego z lat 1733–1795*, 391–392.

[89] 159. Instrukcja dla posłów ordynaryjny, 16 VIII 1784, *Akta Sejmiku Kowieńskiego z lat 1733–1795*, 381–382.

[90] 143. Kredens dla deputatów na Trybunał Główny W. Ks. L., 5 II 1781, *Akta Sejmiku Kowieńskiego z lat 1733–1795*, 343–345; 144. Kredens dla deputatów na Trybunał Główny W. Ks. L., 4–5 II 1782, *Akta Sejmiku Kowieńskiego z lat 1733–1795*, 345–347; 151. Kredens dla deputatów na Trybunał Główny W. Ks. L., 3 II 1783, *Akta Sejmiku Kowieńskiego z lat 1733–1795*, 356–358; 160. Kredens dla deputatów na Trybunał Główny W. Ks. L., 7 II 1785, *Akta Sejmiku Kowieńskiego z lat 1733–1795*, 383–387; 169. Kredens dla deputatów na Trybunał Główny W. Ks. L., 6 II 1786, *Akta Sejmiku Kowieńskiego z lat 1733–1795*, 412–424.

[91] 145. Kredens dla marszałka, 6 II 1782, *Akta Sejmiku Kowieńskiego z lat 1733–1795*, 347–348.

[92] 146. Kredens dla chorążego kowieńskiego, 6 II 1782, *Akta Sejmiku Kowieńskiego z lat 1733–1795*, 348–349.

[93] 147. Kredens dla sędziego ziemskiego, 6 II 1782, *Akta Sejmiku Kowieńskiego z lat 1733–1795*, 349–350.

žemės teismo raštininko[94], pakamario[95]) paskyrimų. Taip pat yra keli atvejai, kada Mykolas Pacas su kitais Kauno pavieto bajorais pasirašė po manifestais dėl vieno ar kito seimelyje priimto sprendimo ar vykusio proceso.[96]

Mykolas Pacas turėjo nemažai valdų. Po savo tėvo Antano Mykolo Paco mirties jis paveldėjo Jiezną su ištaiginga rezidencija, valdas Slanimo paviete (*Żybortowszczyzna*), taip pat valdas netoli Mogiliovo – Holovčyną (*Hołowczyn*) ir Kniažycus (*Kniażyce*). Dar 1776 m. iš motinos gavo Bortiansko (*Borciański*) seniūniją Lydos paviete, o 1781 m. iš Karolio Radvilos – valdas Vilniaus vaivadijoje (*Koniuszany*).[97] Mykolas Pacas turėjo ir teismo procesų. 1783 m. jis dėl Rumšiškių seniūnijos Kauno paviete bylinėjosi su jau minėtu Antanu Tyzenhauzu.[98] Kauno seniūnas, būdamas turtingas ir turėdamas daug sau tarnaujančių žmonių, rūpinosi ir jų interesais. Pavyzdžiui, 1787 m. rugsėjo mėnesį rašytuose laiškuose (greičiausiai adresuotuose žymiam ATR veikėjui Jonui Jokūbui Zamoiskiui) jis reiškė susirūpinimą dėl pas jį jau devintus metus tarnaujančio asmens Ižickio (*Irzycki*) teisių į valdas, esančias Knišino seniūnijoje ir mieste.[99] Mykolas Pacas mirė 1800 m. sausio 29 d. Kaip ir tėvas, jis palaidotas Jiezne 1800 m. vasario 2 d.[100]

Apibendrinimas

1564–1566 m. teismų ir administracinės reformos metu tarp naujai suformuotų vaivadijų ir pavietų buvo ir Trakų vaivadija, kurios sudėtyje buvo Gardino, Trakų, Upytės ir Kauno pavietai. Kauno paviete, kaip ir kiekviename kitame, buvo valstybinių dvarų, kuriuos administruodavo valdovo paskirtas seniūnas (laikytojas). Seniūnijų suteikimas

[94] 148. Kredens dla pisarza ziemskiego, 6 II 1782, *Akta Sejmiku Kowieńskiego z lat 1733–1795*, 350–351.

[95] 153. Kredens dla podkomorsto kowieńskie, 11 II 1784, *Akta Sejmiku Kowieńskiego z lat 1733–1795*, 360–365.

[96] 130. Akt manisfestu szlachty kowieńskiej przeciwko sejmikowi, 11 II 1779, *Akta Sejmiku Kowieńskiego z lat 1733–1795*, 293–297; 168. Manifest szlachty kowieńskiej przeciw działaniom sejmiku, 9 II 1785, *Akta Sejmiku Kowieńskiego z lat 1733–1795*, 405–411.

[97] Wacław Szczygielski, „Michał Pac“, *Polski Słownik Biograficzny*, https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/michal-h-gozdawa-pac [žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 10 d.].

[98] Antano Tyzenhauzo manifesto dėl Kauno seniūnijos reikalų kopija, AGAD, Archiwum Tyzenhauzów, Archiwum Antoniego Tyzenhauza podskarbiego nadwornego litewskiego, nr. 351, l. 561–563; Wacław Szczygielski, „Michał Pac“, *Polski Słownik Biograficzny*, https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/michal-h-gozdawa-pac [žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 10 d.].

[99] 1787 m. rugsėjo 7 d. Kauno seniūno Mykolo Paco laiškas Jonui Jokūbui Zamojskiui (?), AGAD, Archiwum Zamojskich, nr. mikrofilmu A-94777, nr. Signatury 1758, l. 1–2; 1787 m. rugsėjo 14 d. Kauno seniūno Mykolo Paco laiškas Jonui Jokūbui Zamojskiui AGAD, Archiwum Zamojskich, nr. A-95900, nr. sygnatury 2884, l. 6–7.

[100] Wacław Szczygielski, „Michał Pac“, *Polski Słownik Biograficzny*, https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/michal-h-gozdawa-pac [žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 10 d.].

didikams dažnu atveju tapdavo valdovo atsidėkojimo už paramą ir lojalumą ženklu. Stipriausių LDK didikų giminių atstovai galėdavo įgyti keliolika ar net keliasdešimt didelį pelną nešančių seniūnijų.

Keturi Pacų giminės atstovai buvo Kauno seniūnais. Pacų giminės rankose Kauno seniūnija buvo 1666–1724 m. ir 1778–1800 m. Vienas ryškiausių giminės atstovų – LDK kancleris Kristupas Zigmantas Pacas privilegiją valdyti Kauno seniūniją gavo 1666 m. rugpjūčio mėnesį. Būdamas Kauno seniūnu, jis dar buvo daugiau nei dvidešimties valstybinių dvarų kompleksų valdytojas, o tai padėjo stiprinti ekonominę didiko galią. Iš seniūnijų gaunama materialinė nauda ne tik nusėsdavo didiko ižde, bet naudojantis tuo pelnu buvo finansuojami didingi barokiniai statiniai ir užsiimama meno mecenatyste. Tokių pavyzdžių matome ir Kauno paviete. K. Z. Pacas puoselėjo ir puošė rūmus Jiezne, didelį dėmesį ir finansus skyrė Pažaislio bažnyčios ir kamaldulių vienuolyno statyboms, rėmė Virbalio dominikonų vienuolyną.

Kiti Pacų giminės atstovai, buvę Kauno seniūnais, neturėjo tokios išskirtinės galios valstybėje, kokią buvo sutelkęs K. Z. Pacas. Kancleris, pats būdamas bevaikis, pasiėmė auklėti LDK dvaro vėliavininko Konstantino Paco sūnų Mikalojų Andriejų Pacą ir stengėsi padėti jam padaryti panašią karjerą, kokią buvo padaręs pats. K. Z. Pacas siuntė savo globotinį mokytis į užsienį ir perleido jam Kauno seniūniją bei Jiezno miestelį, rūpinosi jo vedybomis. Visgi po nesėkmingo bandymo iškilti Mikalojus Andriejus Pacas neteko K. Z. Paco palankumo. Kauno seniūnu Mikalojus Andriejus Pacas buvo iki 1710 m. Jis taip pat rūpinosi Pažaislio bažnyčios ir kamaldulių vienuolyno statybomis.

Apie 1710 m. Kauno seniūno pareigybę užėmė Mikalojaus Andriejaus Paco sūnus Kristupas Konstantinas Pacas. Kauno seniūnu jis buvo beveik iki mirties (1725 m). 1724 m. tapti Kauno seniūnu buvo ruošiamas ir pastarojo sūnus Kazimieras Pacas. Mirus tėvui, Kazimieras dar buvo nepilnametis. Šaltiniai rodo, kad Kauno seniūno pareigų jis neužėmė.

Po Kristupo Konstantino Paco mirties daugiau nei penkiasdešimt metų seniūnais buvo kitų giminių atstovai. Galiausiai paskutiniais XVIII a. dešimtmečiais Kauno seniūnu tapo Mykolas Pacas. Jis padarė karinę ir politinę karjerą, buvo renkamas pasiuntiniu į ATR seimus, aktyviai veikė Kauno seimelyje. Grįžęs iš užsienio, apie 1778–1779 m. Mykolas Pacas gavo Kauno seniūno pareigybę ir seniūnu buvo iki savo ankstyvos mirties 1800 m.

Šaltiniai ir literatūra

Šaltiniai

Akta Sejmiku Kowieńskiego z lat 1733–1795, wydała Monika Jusupović. Warszawa: Instytut Historii PAN Wydawnictwo Neriton, 2019.

Lappo, Ivanas. *1588 metų Lietuvos Statutas*, t. II, tekstas. Kaunas: Švietimo ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys, 1938.

Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego, t. 2, Województwo trockie XIV–XVIII wiek, red. Andrzeja Rachuba. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2009.

Литовская метрика. Отделы первый-второй. Ч. 3: Книги публичных дел. Т. 1. *Русская историческая библиотека (РИБ).* Т. 30. Юрьев: Императорскою Археографическою Коммиссиею, 1914.

Literatūra

Avižonis, Konstantinas. *Bajorai valstybiniame Lietuvos gyvenime Vazų laikais*. Roma: Lietuvos katalikų mokslo akademija, 1975.

Augustyniak, Urszula. *Wazowie i „królowie rodacy": Studium władzy królewskiej w Rzeczypospolitej XVII wieku*. Warszawa: Semper, 1999.

Baniulytė, Aušra. „Italai XVI–XVII a. LDK kasdieniniame gyvenime". *Lietuvos etnologija* 14 (2006): 75–96.

———. „Itališkieji Pacų ryšiai XVII a. antroje pusėje ir LDK miestų dailė". *Dailės istorijos studijos* 2 (2006): 86–115.

———. „Lietuvos didikų Pacų ryšiai su Mediči ais XVII a. antrojoje pusėje". *Lietuvos istorijos metraštis* 2002/2 (2004): 43–62.

———. „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Didikų Pacų kilmė iš Italijos: tarp iliuzijos ir tikrovės". *Acta Academiae Artium Vilnensis* 31 (2003): 103–110.

Čelkis, Tomas. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorija: sienų samprata ir delimitaciniai procesai XIV–XVI amžiuje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014.

Kamuntavičienė, Vaida. „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio K. Z. Paco santykis su Lietuvos–Lenkijos valstybės valdovais ir jų dvarais". *Lietuvos istorijos metraštis* 1998, (1999): 24–36.

———. „Lietuvos samprata Kristupo Zigmanto Paco laiškuose. 1646–1660 metai". *Darbai ir Dienos* 44 (2005): 167–174.

———. „Pacai". *Lietuvos Didikai*. Kaunas: Šviesa, 2011, 145–159.

Link-Lenczowski, Andrzej. „Krzysztof Konstanty Pac h. Gozdowa". *Polski Słownik Biograficzny*. https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/krzysztof-konstanty-h-gozdawa-pac.

Ochmański, Jerzy. *Historia Litwy*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1982.

Paknys, Mindaugas. „Kristupas Zigmantas Pacas ir jo aplinkos moterys". *Lietuvos katalikų mokslo akademijos metraštis* 18 (2001): 367–376.

———. *Pažaislio eremas. Kamaldulių vienuolyno istorija.* Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2020.

Ragauskienė, Raimonda. *Karališkojo Birštono praeitis. Istorinė raida iki XIX a.* Vilnius: UAB Petro ofsetas, 2004.

Kiaupa, Zigmantas. *Kauno istorija. Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų*. I tomas. Vilnius: Versus aureus, 2010.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, T. XII. Wydany Pod Redakcyą Bronisława Chlebowskiego, według Filipa Sulimierskiego. Warszawa: Druk „Wieku" Nowy Świat, 1892.

Strelcovas, Simonas. „Kauno pavieto ribų kaita: XVI a. vidurys – XVIII a. pabaiga". *Kauno istorijos metraštis* 3 (2002): 275–281.

Szczygielski, Wacław. „Michał Pac". *Polski Słownik Biograficzny*. https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/michal-h-gozdawa-pac.

Vilimas, Darius. „Iš Kauno pavieto žemės teismo kasdienybės. Pavieto vazniai XVI a. pabaigoje“. *Istorijos šaltinių tyrimai*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2018, 227–249.

———. „Kauno žemės teismas paskutiniais Stepono Batoro valdymo metais (tematinio tyrimo metmenys). *Lituanistica* 57 (2011): 227–242.

———. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemės teismo sistemos formavimasis (1564–1588)*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2006.

Wolff, Józef. *Pacowie. Materyjały historyczno-genealogiczne*. Petersburg: Druk. F. Suszczyńskiego, 1885.

Zielińska, Zofia. *Aleksander Pociej h. Waga.* https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/aleksander-pociej-h-waga.

———. „Antoni Michał Pac h. Gozdawa“. *Polski Słownik Biograficzny*. https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/antoni-michal-pac-h-gozdawa#disqus.

Лаппо, Иван. *Великое Княжество Литовское во второй половине XVI столетия. Литовско-русский повет и его сеймик.* Юрьев: Типография. К. Маттисена, 1911.

Ričardas JARAMIČIUS

KAUNAS DISTRICT AND PACOWIE (PACAI)

Summary

The Pacai family of the nobility of the Grand Duchy of Lithuania reached the peak of its power in the second half of the 17th century. Good relations with the kings of the Polish–Lithuanian Commonwealth, and their estates, marriages, and smart politics allowed K.Z. Pac (1621–1684) to become one of the most powerful personalities of the Grand Duchy of Lithuania at that time. In addition to the Chancellor of the Grand Duchy of Lithuania, other members of the family also played an important role in the life of the state: the Grand Hetman of the Grand Duchy of Lithuania and Vilnius Voivodeship Michał Kazimierz Pac, Vilnius Bishop Mikołaj Stefan Pac, Samogitian Bishop Kazimierz Pac. The growth of the economic power of the nobles was related to the possession of elderships. Among the many such elderships that the Pacai family had in the second half of the 17th century and part of the 18th century were Kaunas elderships.

During the 1564–1566 judicial and administrative reform, the administrative units of the Grand Duchy of Lithuania – voivodships and *powiats* – were newly formed. Among such newly formed administrative units was the Trakai Voivodeship, which included Grodno, Kaunas, Trakai and Upyte powiats. Kaunas powiat was the smallest among other powiats in the Trakai voivodeship and according to preliminary calculations covered an area of about 6045 km^2. Such powiat boundaries existed until 1791.

There were state estates in each powiat, administered by an elder appointed by the ruler. The main duty and source of income of Kaunas elders was the castle court and the eldership farm Kaunas elders Pacai: Krzysztof Zygmunt Pac (1666–1676), Mikołaj Andrzej Pac (1676–1710), Krzystof Konstanty Pac (1710–1725), Michał Pac (1778–1800).

Keywords: Kaunas powiat, Kaunas eldership, Kaunas elders, Pacai (Pacowie).